

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ
ШЛЯХОМ КРЕДИТНО-ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ**

Харків – 2011

Автори:

Пчеліна О.В. – доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання, кандидат юридичних наук

Корнієнко В.В. – старший інспектор відділу організаційно-аналітичної роботи та контролю Харківського національного університету внутрішніх справ

Особливості розслідування злочинів, вчинених шляхом кредитно-фінансових операцій: Методичні рекомендації / О.В. Пчеліна, В.В. Корнієнко. – Х.: Харківській нац. ун-т внутр. справ, 2011. - 36 с.

Методичні рекомендації містять криміналістичну характеристику злочинів, вчинених шляхом кредитно-фінансових операцій, практичні поради щодо ефективного розкриття та розслідування кримінальних справ за цим напрямком. Призначені для слідчих, оперативних працівників ДСБЕЗ, УБОЗ МВС України, працівників органів прокуратури, податкової міліції, а також курсантів, студентів, слухачів та ад'юнктів.

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011.

ЗМІСТ

Вступ	4
Криміналістична характеристика	5
Особливості порушення кримінальної справи і початковий етап розслідування.	9
Типові слідчі ситуації і відповідні їм тактичні завдання розслідування.	14
Особливості проведення окремих слідчих дій та тактичних операцій.	19
Особливості дій слідчо-оперативної групи у приміщенні комерційного банку	21
Особливості проведення тактичних операцій.....	23
Взаємодія слідчого з державними контролюючими та наглядовими органами.....	29
Висновки	33
Список використаної літератури	34
Додатки.	35

ВСТУП

Дослідження доводять, що більш ніж 75% від усіх збитків, заподіяних економічною злочинністю, припадає на сферу діяльності банківських установ. Вони все частіше використовуються в технологіях злочинного збагачення у сфері ухилення від оподаткування, розкрадань грошових коштів клієнтів банку та легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. Кредитування є однією з розповсюджених і, одночасно, уразливих у кримінологічному відношенні банківських операцій. Останнім часом на фінансовому ринку спостерігався зростаючий інтерес до кредитів як зі сторони підприємців, так і громадян. Банки надто ризиковано розширювали свої кредитні портфелі, охоче приваблювали нових клієнтів, при цьому неуважно ставлячись до їх платоспроможності. Це призвело до масових невиклат заборгованостей, зловживань та шахрайств у цій сфері. Станом на січень 2011 р. консолідована сума збитків по кредитним зобов'язанням становила близько 20 мільярдів гривень.

При такому стані справ з'явився і став активно розвиватись новий вид «бізнесу» організованих злочинних груп – «вибивання» боргів за домовленістю з кредиторами (банками). Мова йде про так звані колекторні фірми, у діях яких вбачалися ознаки злочинів. Підвищена суспільна небезпечність злочинних дій у технології розкрадання кредитних ресурсів банку також визначалася тим, що одержані злочинцями кошти в багатьох випадках переказувалися за межі України з метою незаконної конвертації та зберігання на незаконно відкритих рахунках.

Виходячи із вищезазначеного, завдання цих методичних рекомендацій полягають у:

- наданні криміналістичної характеристики злочинів, вчинених шляхом кредитно-фінансових операцій;
- з'ясуванні особливостей порушення кримінальних справ за фактом вчинення злочинів у сфері кредитно-фінансових операцій і змісту первинного матеріалу, комплексу перевірочних дій та обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування;
- визначенні типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування, які обумовлені вчиненням комплексу (основних та підпорядкованих) злочинів, а також характером вхідної інформації про подію злочину;
- визначенні комплексу тактичних операцій, спрямованих на вирішення тактичних завдань початкового етапу розслідування вказаного виду злочинів, та особливостей їх проведення.

1. Криміналістична характеристика

У структурі економічної злочинності доцільно виділяти криміналістично однорідну групу злочинів, які вчиняються у кредитно-фінансовій сфері. Головною складовою цієї сфери є банківська система, яка відіграє провідну роль у суспільно-економічному житті держави. Економічна злочинність у сфері банківської діяльності означає здійснення певних заборонених кримінальним законом діянь, що посягають на нормальний порядок суспільних відносин у сфері банківської діяльності, які вчиняються з використанням банківських операцій та посадового становища працівників банків. Рамки банківської сфери окреслені в Законі України «Про банки та банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року. У ньому зазначений широкий перелік банківських операцій, які у ряді випадків можуть бути здійснені зі злочинною метою. Злочинні посягання у сфері банківської діяльності мають місце у наступних випадках:

- коли до вчинення злочинів причетні представники банківського сектору з використанням наданих їм повноважень щодо доступу до фінансових ресурсів відповідної фінансової установи (внутрішнє втручання);
- коли злочинні посягання на ресурси банку здійснюються представниками господарчого сектору економіки, органів влади та управління (зовнішнє втручання).

Для механізму вчинення злочинів шляхом кредитно-фінансових операцій організованими злочинними групами є характерним розподілення функцій між окремими її членами, коли кожний з них виконує тільки частку злочинної «роботи», яка підлягає кваліфікації за окремою статтею Кримінального кодексу України (далі КК України). Завдання правоохоронних органів у таких ситуаціях полягає у тому, щоб за окремими ланцюжками злочинних дій окремих осіб розгледіти єдину злочинну діяльність організованої групи. Характеризується це наявністю *основних і допоміжних* злочинів. Вони відображають логіку поведінки злочинців і є певними етапами в досягненні злочинної мети. *Допоміжні* злочини можуть виступати необхідною передумовою скоєння інших, або виступають формою, способом здійснення основного злочину. *Мета основного* злочину полягає в отриманні певної матеріальної вигоди і знаходиться в основі мотивації злочинної поведінки суб'єкта. У більш складних кримінальних схемах допоміжні злочини можуть виступати в якості основних по відношенню до інших допоміжних (вторинних) злочинів.

Виходячи з вищенаведеного, можна стверджувати про існування певних схем злочинного збагачення із включенням у таку діяльність представників банківських установ, до складу яких входять групи (комплекси) злочинів окремих видів. Таким чином, уся злочинна діяльність набуває вигляду складних взаємопов'язаних діянь, суттєвість якої адекватно відображує термін «технологія» злочинної діяльності.

У широкому розумінні технологія злочинного збагачення – це сукупність корисливих дій (прийомів та методів) з підготовки (планування),

вчинення та приховання слідів злочину, що спрямовані на систематичне отримання кримінальних доходів із включенням у таку діяльність широкого кола осіб, у т.ч. представників банківської сфери. Структура технології злочинної діяльності передбачає наявність комплексу взаємопов'язаних між собою злочинів: основних та вторинних чи допоміжних. Ці злочини об'єднані між собою єдиною метою – протиправне (злочинне) збагачення. Аналіз практики вказує, що при досудовому розслідуванні цієї категорії кримінальних справ мають місце труднощі у доказуванні злочинних дій, що викликані складними, заплутаними схемами злочинних технологій. Як вже зазначалося, при розслідуванні організованої злочинної діяльності важливо довести наявність необхідного зв'язку між окремими діями (злочинами), що складають загальну «картину» технології злочинного збагачення. А це, як вказує слідчо-судова практика зробити досить важко. Тому, як зазначає переважна більшість, 87,8 % опитаних нами працівників правоохоронних органів¹, добре сплановані економічні злочини у банківській сфері не мають достатніх перспектив доведення їх до стадії судового розгляду. Тому слід враховувати закономірності, пов'язані зі скоєнням та розслідуванням кількох злочинів.

Для технології злочинного збагачення шляхом кредитно-фінансових операцій типовим є існування складних за своєю внутрішньою структурою та кримінально-правовими ознаками схем злочинної діяльності. *Основними* злочинами при здійсненні позикових операцій банку виступають: привласнення кредитних ресурсів банку (ч.2 ст. 191 КК України), шахрайське одержання кредиту (ст. 190 КК України), шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України). *Допоміжними* на шляху вчинення основного злочину, як правило, виступають наступні дії: створення фіктивного підприємства (ст. 205 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України) та інші злочини у сфері службової діяльності (ст.ст. 364, 365-368 КК України). Як спосіб приховання (маскування) наслідків злочинної діяльності може виступати доведення до банкрутства (ст. 219 КК України) та ін. Основною ціллю у даній технології злочинного збагачення є заволодіння кредитними коштами банку.

Аналіз слідчо-судової практики показує, що найчастіше (у 76 % вивчених кримінальних справ²) спостерігається обманне, тобто шахрайське одержання кредиту. Ці злочини ґрунтуються на поданні до банку завідомо неправдивої інформації при укладанні кредитного договору. Якщо позичальник уже при оформленні кредиту має на меті не повертати його, тут має місце намір на заволодіння майном або придбання права на нього вже в момент вчинення цих дій (ст. 190 КК України). Якщо ж такого наміру немає – має місце шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України).

¹ Було проведено опитування 127 слідчих органів внутрішніх справ і прокуратури та 133 оперативних працівників, які брали участь у розкритті та розслідуванні злочинів, що вчинені у сфері банківської діяльності.

² Було вивчено та узагальнено матеріали 108 кримінальних справ про злочини, вчинені шляхом кредитно-фінансових операцій.

Введення в оману потенційними позичальниками банківських службовців здійснюється різними способами, які можуть бути об'єднані у дві групи: 1) шляхом використання спеціально створених для розкрадання кредитних ресурсів фіктивних підприємств; 2) шляхом фальсифікації документів і застосування інших прийомів обману, внаслідок чого службовці банку вводяться в оману щодо можливостей і перспектив повернення кредиту та якості його забезпечення. Так, наприклад, службові особи одного з ТОВ «К-мія» з метою отримання та привласнення кредитних коштів надали для шести банківських установ одне й теж заставне майно, завдавши збитків на загальну суму близько 19 млн. грн. У даному випадку фінансовим шахраям вдалось обійти навіть єдиний реєстр заборон на відчуження нерухомого майна та іпотек, зокрема, шляхом підробки листів банківських установ про виключення майна з реєстрів обтяжень, отримуючи кожного разу у нотаріуса витяги з такого реєстру, які засвідчували, що майно, начебто не перебуває у жодній заставі.

На підставі узагальнення матеріалів кримінальних справ та опитування працівників оперативних і слідчих підрозділів технологію злочинного збагачення шляхом незаконного отримання та розкрадання кредитних ресурсів банку у найбільш загальних рисах можна поділити на кілька етапів.

На *першому етапі* створюються або використовуються не менше двох фіктивних фірм – суб'єктів господарювання, на ім'я яких планується одержання кредитів. Їх засновниками, власниками та керівниками є одні й ті самі особи – співучасники злочину. В окремих випадках керівниками фірм (директор, головний бухгалтер) призначають підставних осіб, які не мають відповідної кваліфікації для виконання покладених на них обов'язків, тому безперечно виконують вказівки осіб, які їх найняли.

На *другому етапі* розроблюють «пакети» підроблених документів, які вимагають банківські установи для надання кредитів. При цьому одна з фірм виступає одержувачем кредиту, інші – партнерами по угодах (купівлі-продажу, поставок тощо), якими «обґрунтовується» необхідність та господарська доцільність одержання (надання) кредиту.

На *третьому етапі* названий «пакет» документів особисто або через посередників (у тому числі підставних керівників фірм) подають до банківської установи. Для полегшення скоєння злочину члени злочинної групи можуть вступати у зговір з відповідальною посадовою особою банку, яка відає питаннями видачі кредитів, про дачу хабара (як правило, у доларах США) у розмірі від 10 до 50 % від суми кредиту. Після цього підписуються кредитні договори та інші документи (наприклад, договір застави, страхування кредиту та заставного майна, тощо) і кредитні ресурси перераховуються на позиковий, а згодом – на поточний рахунок фірми.

На *завершальному етапі* одержані гроші протягом одного-трьох днів перераховуються на рахунки заздалегідь підібраних суб'єктів господарювання, де проводиться їхня конвертація (за окремо розробленою схемою), після чого частина валюти передається керівництву банківської установи, а решта привласнюється злочинною групою. У подальшому

готівкову валюту одержують особисто члени злочинної групи або підставні особи, на яких заготовляють підроблені документи (нерідко у таких випадках у фірмах-одержувачах кредиту відсутні будь-які документи про використання валюти за кордоном) або долучаються довільної форми «акти» про використання валюти. Одержання та привласнення готівкою національної валюти теж маскується підробленими документами на видачу заробітної плати на підставних чи фіктивних осіб, актами закупівлі продукції та ін.

Проте, оскільки таким чином можуть бути одержані порівняно незначні суми валюти, при шахрайстві з фінансовими ресурсами більш широко використовуються перерахунки безготівкових коштів на рахунки іноземних банків. Вони, у свою чергу, використовують одержані кошти для розрахунків за угодами, здійснюваними на території України. Одночасно через своїх представників, з якими наперед була досягнута домовленість про конвертацію, безпосередньо, «з рук у руки» передаються одержувачам кредитів відповідні суми іноземної валюти готівкою, виходячи із завищеного, порівняно з офіційним, курсу валюти.

Особливого значення у зв'язку з цим набуває розслідування обставин переводу одержаних безготівкових коштів у готівку (в тому числі в іноземну валюту). Розроблені та застосовані у кожному конкретному випадку схеми конвертації (переводу у готівку) коштів безпосередньо залежать від рівня організованості групи та попереднього підготування злочинів.

Однак, найбільшу шкоду банківській системі заподіюють все ж таки зловживання саме банківських працівників. Адже в даному випадку банкам заподіюється не тільки пряма майнова шкода, а й шкода репутації банківської установи, знижується довіра до банківської системи в цілому. Злочинні дії персоналу фінансових установ відрізняються неабиякою латентністю. Не менш цікавою, на наш погляд, є ще одна група зловживань у цій технології. В умовах впливу фінансової кризи, у банківській сфері України дуже криміногенними виявилися операції щодо рефінансування (фінансової підтримки) комерційних банків з боку НБУ. Під рефінансуванням розуміють забезпечення центральним банком комерційних банків додатковими резервами на кредитній основі, тобто запозиченими резервами. Ініціаторами рефінансування виступають комерційні банки. Вони звертаються до центрального банку у разі вичерпання можливостей поповнити свої резерви з інших джерел. Рефінансування можна розглядати як процес відновлення ресурсів комерційних банків, які були вкладені в позички, боргові цінні папери та інші активи. Для комерційних банків рефінансування в центральному банку — це останній спосіб регулювання їхньої ліквідності, і центральний банк виступає для них у ролі кредитора останньої інстанції. Тобто, по своїй суті воно нагадує операцію кредитування. У якості кредитора виступає НБУ, а комерційний банк виступає позичальником коштів. Рефінансовані кошти повинні бути спрямовані на відновлення ліквідності та стійкості банку за умов надання достовірної інформації про фінансовий стан. Зловживаючи своїм посадовим

становищем та приховуючи фінансову неспроможність керівники банків, протягом 2008-2009 років, масово вдалися до отримання рефінансування з боку НБУ.

Більш-менш загально ця схема має наступний вигляд. При реєстрації заяви банк надає до уповноваженого органу НБУ неправдиві дані щодо фінансових показників своєї діяльності: розмір поточних зобов'язань та їх співвідношення до власного капіталу, інші коефіцієнти ліквідності та фінансової стійкості, показники резервування під ненадійні кредити тощо. Отримані у такому випадку від НБУ кошти мають суворо цільове призначення, насамперед – недопущення затримок у розрахунках перед вкладниками та іншими клієнтами банку. Але банкіри, нехтуючи цим, використовують їх на власний розсуд: на покриття збитків від незаконно отриманих кредитів, усунення інших проблем, що спричинені внаслідок внутрішніх розкрадань, ризикових операцій тощо. І особливо небезпечними діями з боку банків є випадки спекуляцій з іноземною валютою на фінансовому ринку.

Виявити такі зловживання у банківській сфері для правоохоронних органів раніше було не можливо з огляду на суцільну банківську таємницю у відносинах «комерційний банк – НБУ». Тільки завдяки фінансовій кризі, яка оголила проблеми банківського сектору, стали відомі схеми та масштаби злочинних махінацій. За повідомленнями Генеральної прокуратури України (ГПУ) упродовж 2009 року було порушено 115 кримінальних справ (за ст.ст. 364, 366, 222 КК України) по відношенню до посадових осіб банків «Гарант», «Олббанк», «Київський універсальний банк», «Наш банк». ГПУ встановила, що ці фінансові установи подавали в НБУ недостовірну інформацію про свою діяльність. Потерпілими визнано 3 тис. осіб. Загальна сума рефінансування, яку НБУ надав банкам станом на лютий місяць 2010 року, складає 83 млрд. гривень.

У підсумку потрібно зазначити, що особливістю доказування по кримінальним справам, пов'язаним з розслідуванням технології злочинного збагачення шляхом незаконного отримання та розкрадання кредитних ресурсів банку, є їх відмінність від інших категорій справ у процесі збору й оцінки доказів. Злочинні схеми у сфері банківського кредитування можуть тісно переплітатися із злочинами по іншим банківським операціям.

2. Особливості порушення кримінальної справи та початковий етап розслідування

Справи даної категорії підлягають порушенню лише за умов отримання законних приводів і підстав, що вказують на наявність у діях осіб ознак того чи іншого злочину. Як правило, факти зловживань шляхом кредитно-фінансових операцій виявляються:

1) оперативними підрозділами (податковою міліцією, підрозділами ДСБЕЗ, УБОЗ, СБУ) у ході проведення оперативно-розшукової діяльності;

2) слідчими в ході розслідування кримінальної справи про інший злочин.

Також про зазначені злочини може стати відомо із заяв представників фінансової установи (банку), повідомлень ЗМІ, заяв громадян і повідомлень службових осіб контролюючих органів.

Вже на стадії порушення кримінальної справи ознаки повинні бути зіставлені з елементами складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою. При отриманні даних про злочинні дії з використанням кредитно-фінансових операцій важливе місце займає стадія дослідчої перевірки матеріалів. Аналіз слідчо-судової практики дозволяє визначити типовий перелік документів дослідчої перевірки, необхідних для прийняття обґрунтованого рішення про порушення кримінальної справи.

Рапорт оперативного працівника начальнику свого підрозділу, в якому повинен бути зроблений узагальнюючий письмовий висновок проведеної оперативно-розшукової роботи з виявлення і документування факту злочину або перевірки інформації про нього.

Заява та письмове пояснення від потерпілої сторони (як правило, це особа від керівництва банківської установи) про факт протиправної діяльності та заподіяної шкоди. Зазвичай у заяві потерпілі також обмежуються лаконічним викладенням суті вчинених протиправних дій, оскільки більш докладна інформація міститься в їх поясненнях.

Письмові пояснення очевидців протиправних дій. Це можуть бути пояснення як представників банківської установи (головний бухгалтер банку, керівництво та працівники кредитного, валютного, розрахункового відділів, відділу інформаційно-програмного забезпечення тощо), так і представників підприємницьких структур з приводу встановлених порушень або інших обставин злочину. Також долучаються свідчення, що спростовують причетність окремих осіб до події злочину.

Документи (копії) від небанківських установ, з діяльністю яких пов'язані обставини вчинення злочину: документи, що засвідчують організаційно-правовий статус підприємства, установи чи організації (установчі, реєстраційні документи), документи, що свідчать про заняття певними видами діяльності (ліцензії, установчі договори, контракти тощо).

Документи (копії), які є підтвердженням злочинних дій:

- що були використанні як засіб вчинення злочину;
- що послугували засобом приховання злочину;
- що є предметом злочину.

Це можуть бути дійсні або підробленні засновницькі, бухгалтерські, розрахунково-банківські й інші документи, що відображають окремі бухгалтерські операції, рух грошей, матеріальних цінностей (реєстраційно-статутні документи, баланси, форми фінансової звітності, техніко-економічні обґрунтування, меморіальні ордери банківського обліку, документи з кредитної справи, договори на відкриття поточного або депозитного рахунків, угоди на розрахунково-касове обслуговування, акредитиви,

платіжні доручення /вимоги/, виписки за поточними рахунками, аналіз руху грошей, платіжні доручення тощо).

Матеріали спеціальних перевірок. До вказаних матеріалів входять: акти документальних ревізій підрозділів фінансової інспекції України, перевірки органів податкової служби України, узагальнені матеріали (досьє) перевірок сумнівних банківських операцій підрозділами фінансового моніторингу України, інспекційні перевірки НБУ щодо дотримання порядку здійснення операцій з іноземною валютою, матеріали ревізійних комісій комерційних банків, висновки незалежних аудиторів, довідки про проведені дослідження фахівцями в галузі бухгалтерського обліку, аудиту, фінансів та банківської справи.

Письмове пояснення особи (осіб), що підозрюються у вчиненні злочину про факти вчинення протиправних дій. Наявність пояснень забезпечує об'єктивність та неупередженість оцінки первинного матеріалу щодо наявності ознак злочину (або інших правопорушень). Крім того, вони мають важливе тактичне значення, оскільки певною мірою дозволяють спрогнозувати можливу поведінку підозрюваного під час слідства, визначити його лінію захисту та позицію (активне протистояння або часткова співпраця). Більше того, пояснення може містити дані про інших співучасників, їх роль у протиправній діяльності. Зрозуміло, що порушнику не вигідно давати пояснення щодо інших епізодів своєї злочинної діяльності або участі інших осіб, оскільки це веде до обтяження кримінальної відповідальності. Тому висновки про можливий зв'язок злочину з іншими злочинами слідчому доведеться робити, виходячи з механізму злочину (технології злочинної діяльності) та представлених даних.

Інші документи – це можуть бути запити до відповідних наглядових установ, звернення, листи, чорнові записи, рапорти про проведення оперативних та розшукових заходів, рішення судів у рамках цивільного або господарського провадження тощо.

Зазначений перелік документів не є вичерпним, але в ньому відображається типова структура первинних матеріалів перевірки інформації про злочини у сфері, що розглядається. Винесенню процесуального рішення за матеріалами дослідчої перевірки передують оцінка отриманих даних. У кожному конкретному випадку слідчий може судити про наявність або відсутність підстави для ухвалення процесуального рішення лише після оцінки отриманої в ході дослідчої перевірки криміналістично значимої інформації. До такої інформації відноситься інформація про криміналістичні ознаки злочину: типові сліди, особистість злочинця, обставини здійснення злочину й інші фактичні дані, які мають значення для порушення кримінальної справи та дозволяють висувати визначені версії.

До *обставин*, що підлягають оцінці в стадії порушення кримінальної справи, варто відносити: кримінально-правові ознаки кваліфікованого складу економічного злочину; криміналістичні ознаки діяльності організованої злочинної групи; достатність даних, що вказують на ознаки злочинних технологій, час, місце, здійснення і матеріальні наслідки.

Якщо слідчому або оперативному працівнику стало відомо про кілька фактів вчинення злочинів певною особою, необхідно встановити зв'язок між цими фактами, вирішити питання про порушення справ щодо інших осіб. При підготовці матеріалів оперативно-розшукових справ до реалізації за участю слідчого повинні складатися узгоджені плани, що затверджуються керівниками оперативного та слідчого підрозділів. У цих планах за наявності законних підстав може бути передбачене негайне порушення кримінальної справи та проведення невідкладних слідчих дій. Для цього в реалізації оперативних матеріалів забезпечується обов'язкова участь слідчого.

Практика показує, що в матеріалах дослідчої перевірки особа, як правило, визнає вчинення конкретного епізоду, про який стало відомо правоохоронним органом. Виявлення інших фактів злочинної діяльності відбувається завдяки проведенню оперативно-розшукових заходів, отриманню заяв, результатам ревізій та інспекційних перевірок тощо.

Проблемним аспектом, з яким стикаються правоохоронні органи на стадії порушення кримінальної справи про економічні злочини, в яких фігурують банківські установи, є розкриття даних банківської таємниці. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 р. зобов'язує банківські установи зберігати банківську таємницю. До неї включені відомості, які згідно зі ст. 60 Закону складають: 1) відомості про стан рахунків клієнтів; 2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; 3) інформація щодо звітності за окремим банком, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню, та деяка інша інформація. У банківській практиці зустрічаються випадки застосування банками на свій розсуд дещо ширшого переліку конфіденційної банківської інформації.

Порядок одержання такої інформації на запити відповідних органів наведено в ст. 62 Закону України «Про банки та банківську діяльність». Постановою Національного банку України № 267 від 14.07.2006 р. затверджено порядок та межі розкриття відомостей, що становлять банківську таємницю. Згідно з п.3 Правил така інформація надається з дозволу власника цієї інформації та за рішенням суду. Крім того, на підставі пунктів 3-4 частини першої статті 62 Закону України «Про банки та банківську діяльність» органи прокуратури, безпеки, внутрішніх справ, податкової служби мають право за наявності запиту відповідного зразку отримати інформацію стосовно операцій за рахунками юридичних осіб та фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу. При цьому органи Державної податкової служби України мають право отримувати вищезазначену інформацію лише з питань оподаткування або валютного контролю.

Згідно ст. 64 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банки мають інформувати спеціально вповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу щодо сумнівних операцій клієнтів, якщо є підозра в отриманні коштів злочинним шляхом або іншого сумнівного походження. Таким органом є Державна служба фінансового моніторингу

України, яка активно співпрацює з установами банків і правоохоронними органами. Зміст такої взаємодії полягає у наданні Державній службі фінансового моніторингу України відповідних узагальнених матеріалів (досьє) на адресу правоохоронних органів щодо фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму. Регламентується така співпраця через спільні накази Державної служби фінансового моніторингу України з Генеральною прокуратурою України, Службою безпеки України, Міністерством внутрішніх справ України, Державною податковою службою України.

Слід зазначити, що виходячи з положень ст.ст. 8, 17, 18 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.93 р., Національний банк України є суб'єктом взаємодії з правоохоронними органами в боротьбі зі злочинністю. Національний банк України контролює діяльність банків щодо дотримання порядку ведення розрахунків в іноземній валюті, а також проводить інспекційні перевірки банків відповідно до Законів України «Про банки та банківську діяльність» та «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р.

Національний банк України повинен надавати інформацію спецпідрозділам по боротьбі з організованою злочинністю, яка може бути пов'язана з подією злочину в сфері діяльності банків. На сьогодні спостерігається послаблення контролю з боку Національного банку України за діяльністю банків та з боку самих банків за грошовими потоками і ретельним вивченням клієнтів. Чинне законодавство не встановлює для банків зобов'язань щодо їх участі в боротьбі зі злочинністю, а також не визначає механізмів надання відповідної інформації за власної ініціативи, окрім зазначеного вище. Модель взаємодії «банк – правоохоронні органи» на сьогодні є проблемною, оскільки має внутрішні суперечності і відсутність спільної зацікавленості у дотриманні банками порядку ведення розрахунків в іноземній валюті. Як альтернативний метод пошуку, збору та отримання необхідної інформації про зловживання можна представити такі моделі, як: «банк – Національний банк України (структурні підрозділи) – правоохоронні та контролюючі органи», «банк – Державна служба фінансового моніторингу України – правоохоронні органи». Детальніше про взаємодію слідчого із представниками контрольно-наглядових органів та банківського сектору буде розглянуто у наступних розділах.

3. Типові слідчі ситуації та тактичні завдання щодо їх розслідування

Типізація слідчих ситуацій, які виникають на початковому етапі розслідування економічних злочинів традиційно будується на інформаційному підході – джерело та наявність інформації про подію злочину та її учасників. Дані, які є основою для складання слідчих ситуацій початкового етапу розслідування злочинної діяльності з використанням кредитно-фінансових операцій, містяться у первинному матеріалі. З урахуванням комплексного характеру економічних злочинів типові слідчі ситуації здебільшого визначаються:

- видовою та груповою належністю злочинних дій (як за кримінально-правовими, так і криміналістичними критеріями), тобто особливостями механізму злочинів;
- підставами порушення кримінальних справ;
- епізодами, за якими порушується кримінальна справа;
- результатами перевірки інформації про злочин (ступенем обізнаності про епізоди злочинної діяльності).

Відносно повноти інформації щодо технології злочинного збагачення на початковому етапі розслідування існують такі ситуації:

а) *ситуація 1* – кримінальна справа порушена як за основним (напр., ст.ст. 190, 191, 222 та ін. КК України), так і за підпорядкованим злочином (напр., ст.ст. 205, 366-369 та ін. КК України);

б) *ситуація 2* – кримінальна справа порушена за основним злочином;

в) *ситуація 3* – кримінальна справа порушена за підпорядкованим злочином.

У залежності від повноти інформації про злочинну діяльність та її суб'єктний склад слідчий планує розслідування наступним чином.

1. У випадку, коли відомий лише один епізод, на підставі оперативної інформації, формулюються завдання, спрямовані на виявлення інших епізодів.

2. За наявності даних, отриманих оперативним шляхом про інші епізоди злочинної діяльності, ставляться завдання щодо перевірки цих даних та розслідування цих епізодів.

3. Якщо маються підтверджені оперативні дані та справа порушена за кількома епізодами, слідство відразу спрямовується на розслідування вказаних епізодів. Слід також зазначити, що вказані варіанти можуть (а в деяких випадках і повинні) поєднуватись, оскільки навіть у випадку виявлення кількох епізодів злочинної діяльності під час дослідчої перевірки не виключена наявність й інших епізодів, поки що невідомих слідству.

У разі, коли кримінальна справа порушена за основним та підпорядкованим злочином, тобто у *першій слідчій ситуації* вирішуються наступні тактичні завдання:

1. Встановлення, попередження зникнення та перешкоджання знищенню слідів, які вказують на причетність підозрюваного до події злочину.

2. Забезпечення збереження та вилучення документів, в яких міститься інформація, що стосується злочинної діяльності винних.

3. Підтвердження інформації, отриманої в ході початкової перевірки, а також встановлення невиявленої за наступними напрямками: вид, спеціалізація банківських операцій, обставини укладання угод, місцезнаходження документації щодо вказаних операцій та яким чином вона велась, спосіб розрахунків.

4. Встановлення осіб, що сприяли вчиненню злочину, та зібрання матеріалу достатнього про прийняття рішення про порушення (або відмову в порушенні) щодо них кримінальної справи, затримання тощо; встановлення кола знайомств підозрюваного з метою визначення можливих співучасників та виявлення інших епізодів злочинної діяльності; встановлення учасників незаконних операцій та проведення оперативних заходів, спрямованих на з'ясування причетності зазначених осіб до злочину та інших епізодів злочинної діяльності.

5. Забезпечення відшкодування завданих збитків: встановлення майнового стану підозрюваного, перешкоджання можливості приховати майно або передати у власність іншим особам (особливо родичам); встановлення каналів перерахування доходів, отриманих злочинним шляхом; накладання арешту на поточні або інші банківські рахунки підозрюваних осіб тощо; проведення обшуків за місцем проживання та роботи підозрюваних.

Слідчому необхідно також вирішити питання про призначення ревізій, перевірок, якщо вони не проводилися, додаткових ревізій та перевірок, а також експертиз. Вказані дії спрямовані на вирішення декількох завдань: здобуття доказів та іншої інформації, необхідної для розслідування, виявлення ознак інших злочинів, причетних до них осіб, обставин, що сприяли вчиненню злочинних посягань тощо.

У *другій слідчій ситуації*, коли злочин порушено за ознаками основного злочину, окрім вищезазначених слідчих та оперативних дій, необхідно :

1. Встановити спосіб приготування, вчинення та приховання злочину, а також осіб, що залучались на цих етапах. У багатьох випадках вони можуть бути залучені як свідки, через свою необізнаність у злочинному змісті дій.

2. Встановити фінансово-господарські операції, пов'язані зі вчиненням злочину та виявити ознаки вчинення інших злочинів (ознаки підроблення, фальсифікації, давання хабарів за сприяння тощо).

3. Провести перевірку діяльності підприємств, які брали участь у фінансово-господарських операціях з метою встановлення ознак їх фіктивності тощо.

У *третьій слідчій ситуації* особливого значення набувають наступні завдання:

1. Встановлення обставин вчинення підпорядкованого злочину.

2. Встановлення з якою метою цей злочин було вчинено: на чию користь, досягненню якої цілі він сприяв.

3. Встановлення співучасників та організаторів злочинної діяльності.

4. Встановлення основних злочинів.

З позицій наступальності слідства та економії часу для закінчення початкового етапу розслідування достатньо вирішення зазначених завдань відносно хоча б одного епізоду. Проте, слід зазначити, що встановлення інших епізодів та зв'язків між ними повинно розпочинатись на початковому етапі, а не після його закінчення. На наступних етапах вони деталізуються, уточнюються в мірі необхідній для пред'явлення обвинувачення за усіма епізодами. Своєрідність зазначених вище ситуацій багато в чому зумовлена наявністю та характером інформації, що стала приводом для порушення кримінальних справ.

До числа *основних типів слідчих ситуацій*, які проводяться за результатами матеріалів дослідчої перевірки, відносяться такі:

1. Від банків, податкових органів, Державної служби фінансового моніторингу України або іншої структури надійшли матеріали документальної перевірки, в яких виявляються ознаки злочинних дій у банківській сфері. У матеріалах містяться відомості про підозрювану особу чи групу осіб. Але, з моменту виявлення факту злочину минуло чимало часу. Фактор раптовості вже не може бути використаний, оскільки злочинець або поінформований про направлення матеріалів до слідчих органів, або минуло забагато часу, що не дозволяє розкрити злочин по «гарячим слідам».

Під час аналізу документів, що надійшли з установи банку (це стосується *першої ситуації*), слідчий повинен звернути увагу на такі обставини:

- чи всі необхідні документи, які свідчать про ознаки даного злочину, надані (як документи договірно-ліцензійного характеру, так і інші документи з ознаками підробки);

- чи отримані документи є оригіналами або копіями, справжніми або підробленими;

- чи містяться в матеріалах пояснення працівників банку, що підтверджують факти правопорушень.

Слідчому бажано мати також загальні відомості з описом конкретних фактів та вказівкою на осіб, які володіють інформацією про ці факти, дані про їх місцезнаходження (адреси, телефони).

Первинний матеріал, що містить ознаки економічних злочинів, як правило, складається з матеріалів службового розслідування, проведеного працівниками банку, та матеріалів дослідчої перевірки, проведеної оперативно-розшуковими підрозділами органів внутрішніх справ. Не завжди керівники банківських установ прямо зацікавлені і являються ініціаторами кримінального провадження по справам даної категорії. Як правило, вони віддають перевагу внутрішньому розслідуванню подібних фактів без клопотання про притягнення винних до кримінальної відповідальності. Успіх розслідування в цьому випадку залежить від часу, який минув з моменту

вчинення злочинних дій, організації взаємодії правоохоронних органів і служби внутрішньої безпеки банку, сприяння з боку його керівництва. Такий механізм взаємовідносин комерційних банків і правоохоронних органів давно склався та функціонує у західних країнах з розвиненою ринковою економікою.

На початковому етапі розслідування основними тактичними завданнями в такій ситуації виступають:

- попередження спроби злочинців зникнути і переховуватися від слідства і суду, а також знищити сліди вчиненого злочину;
- забезпечення збереження документів, в яких знайшли відбиття господарські та банківські операції, пов'язані з укладенням і виконанням угоди між контрагентами;
- встановлення наявності грошових коштів на поточних рахунках підприємств, забезпечення їх збереження;
- виявлення ознак вчинення підпорядкованих злочинів: фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України); умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму (ст. 209-1 КК України); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), підробки і використання підроблених документів (ст.ст. 358, 366 КК України).

Проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів слід спрямувати на виявлення і збереження доказів в ракурсі перевірки версії про вчинення злочинних дій при співучасті або ж при сприянні посадових осіб комерційного банку.

2. Від органу дізнання отримані матеріали, що містять оперативні дані про кримінальні факти в фінансовій діяльності окремих працівників банків та комерційних організацій. Обсяг ознак економічних злочинів може бути різним. Використання фактору раптовості на початку розслідування можливо і часто необхідно для успішного розкриття злочину. У цій слідчій ситуації необхідним є якомога ефективніше використовувати ефект раптовості при проведенні початкових слідчих дій.

3. Матеріали, що надійшли до слідчих органів від оперативних підрозділів, дають підстави вважати, що злочини вчинені добре замаскованою організованою групою, про кримінальну діяльність якої оперативно-розшукові органи досі не мали інформації. Ця ситуація являє собою комплекс дій і включає в себе інформацію всіх вищезгаданих ситуацій. При встановленні факту здійснення злочину членами організованої групою осіб необхідно одразу здійснити заходи щодо створення слідчої оперативної групи, отримання інформації розвідувального характеру від оперативно-розшукових органів, налагодження з ними відповідної взаємодії. Набір початкових слідчих дій залежить від того, інформація якої слідчої ситуації домінує в конкретному випадку.

4. Особа, що вчинила злочин, затримана на місці злочину або одразу ж після нього. Ситуація схожа з другою розглянутою раніше ситуацією, але

відрізняється тим, що немає необхідності в розробці та проведенні операції із затримання підозрюваного у вчиненні злочину на місці вчинення злочину.

5. Кримінальна справа порушена у зв'язку із розслідуванням іншої справи.

Розглянуті у даному випадку слідчі ситуації практично не зустрічаються у чистому вигляді. Заяви або повідомлення про злочини розглянутої категорії, як правило, проходять попередню перевірку органами ДСБЕЗ, УБОЗ у ході якої формується первинний матеріал про злочини. Тому порушення справи за такими матеріалами є однією з найбільш поширених слідчих ситуацій.

Неможливо залишити поза увагою питання залучення слідчим спеціалістів у сфері банківської діяльності, комп'ютерної техніки та програмного забезпечення під час допитів, виїмки та обшуків, підготовки та призначення експертиз. На стадії порушення кримінальної справи взаємодія зі спеціалістами носить, як правило, консультативний характер. Але, вона дуже важлива для подальшого ходу розслідування, збору та фіксації даних, що матимуть доказове значення для справи. Консультація фахівця, крім роз'яснення окремих положень представлених матеріалів, має на меті також одержання додаткової орієнтуючої інформації про:

1) загальні правила ведення бухгалтерського обліку, банківських операцій, їх комп'ютерного забезпечення та вимоги відповідних відомчих нормативних актів;

2) порядок ведення бухгалтерського обліку та інших операцій в даній комерційній структурі;

3) функціональні обов'язки посадових осіб і службовців підприємств та фінансових установ;

4) недоліки в організації господарської діяльності, що сприяють вчиненню економічних злочинів;

5) документи, в яких знайшли відбиття ті чи інші операції, але які з різних причин не були вилучені та додані до матеріалів ревізії.

Одержані у такий спосіб відомості від фахівця, звичайно, не мають доказової сили. Але, вони допомагають слідчому не тільки оцінити первинний матеріал про злочин з точки зору його достатності для порушення кримінальної справи, але й прийняти обґрунтовані процесуальні й організаційні рішення щодо проведення слідчих дій. Консультаційна форма використання допомоги спеціаліста використовується і під час підготовки та проведення процесуальних дій слідчого.

В окремих випадках, коли матеріали відомчої ревізії чи внутрішнього розслідування містять достатньо суттєві прогалини, що мають процесуальне значення, для їх усунення доцільно провести процесуальну дію – допит ревізора (фахівця іншого профілю).

4. Особливості проведення окремих слідчих дій та тактичних операцій

Слідчі дії – це система процесуальних заходів щодо збирання, дослідження та використання доказової інформації у кримінальній справі криміналістичними засобами та методами. Обрання зазначених заходів з метою отримання доказової інформації у справі, поєднання тих чи інших слідчих дій в окрему тактичну операцію залежить від характеру джерел такої інформації. Залежно від об'єкта, на який спрямовано пізнавальну сутність слідчих дій, джерела розподіляють на:

- «речові», за допомогою яких утворюється інформація з матеріальних джерел;
- «особові», пов'язані з одержанням інформації з ідеальних джерел;
- комбіновані, або складні слідчі дії, що відбивають особливості одержання інформації з двох груп джерел.

Слідчі дії при розслідуванні економічних злочинів взагалі та вчинених шляхом кредитно-фінансових операцій зокрема проводяться з дотриманням загальних процесуальних норм і рекомендацій криміналістичної тактики. Слідчий використовує всі вербальні та невербальні тактичні засоби. Разом з тим деякі слідчі дії відрізняються специфікою, такі як затримання, допит, огляд і попереднє дослідження документів.

Затримання. Затримання ефективно своєю раптовістю, воно, як правило, спонтанне та повинно бути обґрунтованим і доцільним. Затримання як слідча дія найчастіше є тактичним засобом реалізації зібраних оперативних матеріалів, порушення кримінальної справи та початку розслідування. Оперативні працівники надають зібрані матеріали перевірки слідчому, який вирішує питання про порушення справи та про те, якою слідчою дією почати розслідування. Якщо матеріали обґрунтовані, а виявлені факти дозволяють затримати підозрюваного з доказами, слідчий приймає рішення про затримання та визначає тактику його проведення.

Ретельна підготовка до затримання та повторний огляд фактичних матеріалів дають можливість слідчому уникнути необґрунтованих затримань. Раптовість затримання спрацьовує тоді, коли підготовка і перевірозна діяльність ведуться оперативними засобами, з документуванням, фото-, відео-, звукозаписом фактів злочинної діяльності.

Допит спрямований на встановлення безпосереднього предмета розкрадання, його кількості, виду та стану; способу розкрадань чи зловживань; осіб, які брали участь у цих операціях, їх способу життя, майнового стану, оточення та іншої інформації, яка зацікавить слідство.

Допит працівників банківських установ має за мету встановити:

- а) обставини відкриття рахунків особами (установами), причетними до злочину;
- б) обставини здійснення операцій за їх рахунками;
- в) відомості про осіб, що зверталися до банку в ході здійснення цих операцій;

г) чи мали місце відхилення від звичайного порядку здійснення банківських операцій при обслуговуванні цих клієнтів (які саме, з чієї вини та з яких причин) та інші значущі для справи питання.

Також необхідно допитати працівників, які брали участь при підготовці, укладенні та реєстрації правочинів, здійснених для розкрадань шляхом кредитних операцій. Це можуть бути працівники органів державної реєстрації, нотаріуси, агентства з нерухомості, БТІ, в яких слід з'ясовувати інформацію про обставини здійснення вказаних операцій.

Допит підозрюваних і обвинувачених рекомендується проводити негайно, тільки у разі затримання з доказами. В інших випадках не слід поспішати, оскільки без зібраних доказів, що викривають, важко сподіватися на об'єктивні показання підозрюваного при пред'явленні обвинувачення. Слідчий, готуючись до допиту обвинуваченого, повинен зібрати достатню кількість доказової інформації, забезпечити базу свідків. Тільки тоді можна приступати до допиту, використовуючи всі рекомендовані прийоми тактики для викриття обвинувачуваного, викриття його в неправдивих показань та встановлення об'єктивної істини.

Огляд, обшук та виїмка. Обшуки проводяться на таких об'єктах:

- 1) у приміщеннях фіктивних фірм (якщо такі є);
- 2) за місцем роботи, проживання, в інших приміщеннях, автомобілях, що належать підозрюваним у вчиненні злочину;
- 3) на підприємствах, в установах, організаціях - партнерах фіктивних фірм;
- 4) безпосередньо підозрюваних (особистий обшук).

Об'єктами пошуку і вилучення під час обшуків є:

- 1) справжні документи, що мають відношення до справи (бухгалтерські, банківські, ділове листування, документи, що посвідчують особу);
- 2) документи з ознаками підробки;
- 3) комп'ютери, магнітні носії інформації (дискети, касети, диски і т.ін.);
- 4) чорнові записи;
- 5) зразки бланків, печаток, штампів (самі печатки);
- 6) цінні речі, гроші, документи, що підтверджують право власності на цінне майно;
- 7) предмети, вилучені з обігу.

Виїмки проводяться в основному з метою вилучення документів:

- 1) у банківських установах: а) в яких мають рахунки фіктивні підприємства та самі підозрювані (обвинувачені); б) через які проходили кошти за операціями фіктивної фірми.

2) в органах, що проводили реєстрацію або видавали дозволи на заняття певними видами підприємницької діяльності фіктивним суб'єктам господарювання.

3) в органах, що видавали дозвіл на виготовлення й установах, що виготовляли печатки фіктивній фірмі.

4) у нотаріальних конторах, де проводились дії по засвідченню відповідних угод;

5) у державних або недержавних архівах, куди здана або мала бути здана документація фіктивної фірми, яка на час розслідування вже припинила діяльність;

6) в окремих осіб, якщо є точна інформація про наявність у них необхідних документів.

Дослідження матеріалів кримінальних справ дозволило виявити *недоліки*, які допускаються при проведенні розглянутої слідчої дії:

1) не деталізуються назви вилучених документів;

2) не зазначається, яким чином упаковані документи, що в подальшому може стати приводом до скарг про втрату документів працівниками правоохоронних органів;

3) від часу винесення постанов про проведення виїмки до фактичного виконання цієї слідчої дії нерідко проходить значний строк (більше місяця). Оскільки винесення постанови свідчить про прийняття слідчим тактичного рішення, передбачається, що воно найбільш ефективне на час виконання або у найкоротші строки. Затягування з проведенням обшуків та виїмок надає можливість злочинцям приховати або знищити докази. Можна назвати декілька причин таких недоліків, серед яких: необхідність проведення великої кількості цих слідчих дій наряду з обмеженістю ресурсів, формальне ставлення та невіра у їх ефективність тощо. Не останню роль у цьому грають недоліки в налагодженні взаємодії між підрозділами, оскільки проведення виїмок та обшуків у багатоепізодних справах часто доручається оперативним працівникам.

4) ефективність виконання рішення багато в чому залежить від правильної постановки завдання виконавцям. На жаль, в постановах про проведення виїмки не завжди вказується в кого або де повинні бути вилучені документи, не конкретизується в достатній мірі обсяг цієї документації.

5. Особливості дій слідчо-оперативної групи у приміщенні комерційного банку

Керівник слідчо-оперативної групи має заздалегідь підготуватися до проведення слідчих дій у приміщенні комерційного банку. Необхідно ретельно вивчити територіальне розташування банку, визначити в якому приміщенні банк знаходиться: у вбудованому, прибудованому, окремо розташованій будівлі, вивчити входи-виходи (основні й запасні), кількість місцезнаходження пунктів обміну валют.

Необхідно чітко визначити розташування внутрішніх приміщень банку: сховища; спеціальної каси; каси перерахунку; вечірньої каси; операційного залу; центру автоматизованої обробки інформації (комп'ютерного центру-серверу, архівування, модему «Банк – клієнт»); приміщень, де знаходяться індивідуальні сейфи для зберігання цінностей; кабінетів керівництва банку, головного бухгалтера (знати в яких кабінетах працюють комп'ютери, які

включено в мережу); підсобних приміщень, особливо приміщень перед сховищами (їх треба оглядати ретельно); складських приміщень.

Приступивши до виконання слідчих дій у банку необхідно:

- 1) ретельно вивчити план приміщення банку з розташуванням всіх внутрішніх кабінетів (безпосередньо на місці);
- 2) за необхідності забезпечити охорону основних і запасних входів та виходів;
- 3) ознайомитися з документами, що визначають організаційну структуру банку, положенням про управління (відділи), наказом про розподіл обов'язків між керівництвом, ліцензією на здійснення операцій видану НБУ;
- 4) забезпечити присутність посадових осіб банку, а в окремих випадках – присутність представників НБУ.

Огляд управління (відділу) автоматизації. Зазначений відділ є особливим підрозділом, який працює на зв'язку з розрахунковою палатою НБУ і в якому обліковуються всі витратні операції банку. Керівнику слідчо-оперативної групи бажано досконало знати комп'ютерну програму, яку використовує банк у своїй роботі.

Також треба звернути увагу на роботу головного комп'ютера, який контролює усі фінансові операції банку. Витратні операції клієнтів, як правило, здійснюються після обіду, а вдень активно працюють грошові ресурси фіктивних фірм. У банку також може знаходитися комп'ютер «фіктивної» фірми, коли ця фірма обслуговується за договором по системі «клієнт-банк» (на це треба звернути особливу увагу).

Під час проведення слідчих дій необхідно:

- 1) забезпечити присутність працівників на своїх робочих місцях (не допускати відходу з робочого місця жодного з працівників);
- 2) здійснювати ретельний контроль за касирами (буквально, за рухами рук, місцем знаходження їх особистих речей (сумок));
- 3) контролювати дії працівників центру автоматизованої обробки інформації, не допускаючи здійснення операцій в момент проведення слідчих дій, а також усіх працівників, які працюють за комп'ютерами, що включені в мережу;
- 4) оглянути приміщення банку на предмет виявлення комп'ютерної техніки, яка може «нелегально» працювати від імені фіктивної фірми;
- 5) спостерігати за телефонним зв'язком, бо працівник банку може дати команду про списання коштів з будь-якого рахунку банківської установи чи підприємства;
- 6) забезпечити зовнішнє спостереження за банком (вікнами) і внутрішню охорону входу-виходу основного й запасного, забезпечуючи тільки вхід бажаючих до банку;
- 7) у ході огляду в приміщенні операційного залу швидко виявити за роздруківкою фіктивні фірми за такими ознаками: фірми з великими оборотами, що почали працювати протягом останнього часу (від 1-3 днів до 2-3 місяців). Після встановлення осіб директора та головного бухгалтера цих фірм визначити відповідність даних, що знаходяться в банку за даними

адресного бюро (чи не були раніше загублені чи викрадені документи, що пред'явлені при відкритті рахунку). Перевірити, чи знаходиться фірма за юридичною адресою відповідно до банківських документів.

8) у разі виникнення підозри необхідно відразу припинити рух безготівкових коштів в частині проведення витратних операцій на рахунках банку (поточних, розрахункових, депозитних; у національній валюті, іноземній валюті) одночасно по всіх підрозділах.

Припинення руху безготівкових грошових коштів у частині витратних операцій дасть можливість проведення перевірки та виявлення наявності всіх грошових коштів банку і підприємств, які обслуговуються в цьому банку, – дійсних та фіктивних. У такому випадку у керівництва банку не буде можливості у присутності перевіряючих провести операції, підганяючи таким чином, під облік наявність ресурсів банку та вивести кошти фіктивних фірм з банку.

Таким чином, алгоритм дій співробітників оперативно-слідчої групи дозволяє чітко визначити мету перевірки комерційного банку, що, у свою чергу, дозволить визначити певні напрями збору оперативної інформації. Тобто оперативні працівники чітко усвідомлять, яку інформацію та документи необхідно шукати з метою їх підтвердження при безпосередній перевірці кредитно-банківської установи.

6. Особливості проведення тактичних операцій

Відповідно до завдань початкового етапу розслідування злочинів, вчинених у сфері банківської діяльності, можна розглянути наступні тактичні операції: «Документи», «Усунення протидії», «Встановлення причетності банківського працівника до вчинення злочину».

Тактична операція *«Документи»*. Мета операції: створення достатньої документальної бази для подальшого розслідування. Завданнями операції є:

- 1) фіксація, вилучення та збереження наявних доказів;
- 2) встановлення факту розкрадання або іншої злочинної події;
- 3) встановлення особи економічного злочинця.

При одержанні повідомлення про вчинення злочину слідчий повинен негайно:

1. Вжити заходів до збереження всіх документів (касових, банківських, облікових, розпорядчих та ін.), які на його думку можуть мати відношення до події злочину.

2. Провести ретельний обшук у службовому приміщенні (у відділі на робочому місці, у касі) з метою виявлення документів, чорнових записів, переписки.

3. У разі одержання інформації про легалізацію коштів, здобутих злочинним шляхом, вжити заходів щодо накладення арешту на ці кошти, що знаходяться на банківських рахунках.

4. Зробити одночасні обшуки у квартирах осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів. Дані дії необхідно поєднувати з накладенням арешту й описом майна.

5. Вжити заходів, що перешкоджають ухиленню осіб від кримінальної відповідальності.

6. Призначити ревізію фінансово-господарської діяльності. Це необхідно для проведення економічного аналізу діяльності банку, підприємства чи іншої установи, збору необхідних матеріалів для призначення судових експертиз.

Тактична операція *«Усунення протидії розслідуванню»*. Протидію розкриттю та розслідуванню злочинів слід сприймати як певною мірою природне явище. Це впливає із самої сутності правоохоронної діяльності, для якої характерно подолання опору з боку незацікавлених в успішному розслідуванні справи осіб. Агресивний настрій відносно слідчих чи оперативних працівників, не обов'язково вказує на ймовірних злочинців. Причиною подібної поведінки, як правило, є загальні тенденції у суспільстві. Більш того, такі конфліктуючі представники банківської установи можуть володіти цінною доказовою інформацією про подію злочину. Тому слідчий повинен мати певні творчі здібності, щоб подолати конфліктну ситуацію й одержати цікаві відомості законним шляхом.

Форми (види) протидії розслідуванню розділяються на дві групи: прихована від слідчого та відкрита (явна) протидія. Прихована протидія може здійснюватися шляхом неповідомлення відомостей, наданні неправдивих показань, підкупу свідків, поширення неправдивої інформації, залякування та здійснення іншого впливу на свідків. Завдання слідчого у даному випадку полягає в нейтралізації всіх фактів такої протидії.

Надання неправдивих показань є найбільше часто використовуваною формою протидії. Як правило, працівники банку (особливо представники керівництва), що причетні до вчинення зловживань, при його підготовці передбачають можливість їх допиту, і тому заздалегідь продумують можливі пояснення щодо виявлених порушень. Викрити допитуваного у наданні неправдивих показань можна лише шляхом послідовного пред'явлення зібраних доказів. Доцільно за кожним фактом, що став об'єктом перевірки, представляти допитуваній особі документи, які свідчать про протиріччя в його показаннях. Також дуже важко буває виявити факт підкупу свідків. Вони теж ретельно продумують показання, які будуть давати слідчому при допиті.

Не секрет, що сучасна банківська система має потужні корумповані зв'язки з представниками влади. Власники багатьох вітчизняних банків володіють можливостями перешкоджання об'єктивному та повному проведенню розслідування. Уникнути подібної протидії можна шляхом проведення досудового слідства в особливому режимі, що унеможливорює виток інформації та будь-якого виду впливу на слідчого й інших учасників процесу. Враховуючи вищесказане, необхідно використовувати в процесі

розслідування економічних злочинів у банківській сфері єдиний комплекс заходів, умовно називаний «роботою в умовах ізоляції».

Ізоляція працівників слідчо-оперативної групи на час розслідування дозволяє забезпечити їх безпеку, а також збереження отриманої інформації. Ефективна ізоляція може бути досягнута шляхом проведення таких заходів:

- 1) скорочення до мінімуму контактів співробітників слідчої оперативної групи з особами, що не мають відношення до справи;
- 2) проведення більшої частини допитів і очних ставок на території органа внутрішніх справ чи прокуратури;
- 3) одночасна присутність декількох представників слідчої оперативної групи при проведенні слідчих дій за участю представників банку чи іншої установи, де проводяться слідчі дії;
- 4) у виключних випадках, при проведенні відповідальних слідчих дій, створення «груп забезпечення» із числа співробітників спецпідрозділів міліції (напр., «Сокіл», «Беркут») з метою забезпечення безпеки співробітників слідчої оперативної групи.

Тактична операція *«Встановлення причетності банківського працівника до вчинення злочину»*. Розкрадання та супутні йому злочини, що вчиняються безпосередньо в банках або з їх використанням, у переважній більшості неможливі без участі самих банкірів. Але, довести їх причетність на практиці буває вкрай важко. Тому метою зазначеної тактичної операції є збирання доказів причетності працівників банку до вчинення злочину.

При розслідуванні економічних злочинів, учинених у зв'язку зі здійсненням банківських операцій, у рамках тактичної операції *«Встановлення причетності працівників банку до злочину»* проводяться заходи щодо:

- визначення кола працівників, які беруть участь у проведенні та оформленні конкретної банківської операції, а також організації контролю за її здійсненням;
- виявлення порушень порядку проведення та оформлення даної операції;
- визначення конкретних осіб, що зробили ці порушення;
- встановлення зв'язку працівників банку з іншими учасниками операції (працівниками банку та сторонніми особами).

Встановлення причетності працівника банку до вчинення злочину з використанням фінансової операції повинно починатися з вивчення необхідного нормативного матеріалу. Слідчий повинен чітко уявляти механізм здійснення банківської операції, особливості її відображення в первинних документах, облікових регістрах (у т.ч. данні електронного обігу), а також розподіл повноважень між працівниками, відповідальними за її проведення. Ця інформація міститься в нормативних актах Кабінету Міністрів України, Національного банку України. Більш докладно функціональні обов'язки працівників банку регламентуються у внутрішніх посадових інструкціях, що обов'язково мають бути у кожному банку.

Після ознайомлення із необхідними нормативно-правовими документами слідчий приступає до визначення кола осіб, що мають відношення до здійснення та оформлення відповідної банківської операції. Щоб визначити конкретних виконавців даної операції, необхідно вивчити всю документацію, пов'язану з її оформленням. Спочатку встановлюється персонал банку, який, згідно з інструкціями, повинен брати участь у здійсненні цієї операції, а потім проводиться перевірка наявності необхідних повноважень в осіб, підписи яких фігурували в облікових документах. Іноді працівники банків у порушення відомчих інструкцій виконують окремі дії з оформлення та проведення банківських операцій, не володіючи для цього достатніми повноваженнями. Зустрічаються випадки, коли наприклад, економіст операційного відділу розписується від свого імені за інспектора-контролера даного відділу при видачі чи зарахуванні готівки, що категорично заборонено інструкціями банку. Це може свідчити про намір працівника банку на здійснення незаконних дій.

До призначення почеркознавчої та техніко-криміналістичної експертизи документів слідчий повинен упевнитися, чи ставили ці підписи зазначені у документі особи. Для цього необхідно під час допиту пред'явити працівникові банку підписані від його імені документи та запропонувати йому підтвердити дійсність підпису. У кожному випадку при виникненні сумнівів у дійсності підписів необхідно призначити почеркознавчу експертизу незалежно від того, чи підтвердив цей працівник факт підписання документа. Практиці відомі випадки, коли працівник банку, підозрюваний у здійсненні злочину, у судовому засіданні заперечував свої показання, надані в ході слідства щодо дійсності тих або інших реквізитів у документах.

Після встановлення кола осіб, що брали участь у проведенні та оформленні банківської операції, слідчий переходить до ретельного вивчення документів, вилучених у банку. Вони повинні досліджуватися на предмет їх наявності, змісту, правильності оформлення, відповідності іншим представленим документам.

Бажано на кожного учасника та виконавця документообігу заводити окремий «особовий рахунок», у який заносяться всі виявлені порушення. Наочне уявлення про механізм окремих злочинних дій у структурі технології незаконного збагачення, ймовірних учасників злочинної групи, розподіл ролей між співучасниками, характер нанесених збитків надає можливість складання схеми руху цінностей із зазначенням всіх учасників операції.

Після того, як документальне оформлення операції перевірене повністю, необхідно проаналізувати наявну інформацію та спробувати виявити логіку порушень, наявність їх взаємозв'язку. Так, наприклад, при здійсненні дій з легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, банківські працівники здійснюють комплекс заходів, спрямованих на унеможливлення ідентифікації клієнта. Для цього при підготовці документів не вказуються номери договорів (або вказуються з помилками), відсутні у справі установчі документи підприємства чи організації, завуальована мета операції і та ін. У технології розкрадання кредитних ресурсів банку не здійснюється реальна

перевірка кредитоспроможності клієнта, кредит видається за відсутності реального забезпечення, із завищенням процентної ставки, без вказівки конкретної мети тощо.

Аналізуючи виявлені порушення, слідчий може одержати інформацію, що свідчить про можливу причетність працівників банку до підготовки й вчинення злочину. Але, порушення можуть мати і ненавмисний характер. Сучасна банківська система не надто забезпечена кваліфікованими кадрами. Особливо це стосується так званих «фронт-офіс» працівників, які обслуговують клієнтів: операціоністи, економісти, інспектори з обслуговування клієнтів. Тому на сьогодні помилки в роботі, прорахунки, невимогливість керівництва до якості оформлення документів дуже поширені у банках.

Після того, як усі порушення порядку проведення та оформлення банківських операцій були встановлені й проаналізовані, слідчий повинен призначити судово-економічну експертизу або ревізію з метою перевірки попередньої діяльності даного конкретного банківського працівника.

Паралельно із цими заходами слідчий повинен установити наявність і характер зв'язків посадових осіб банку із клієнтами, які брали участь у здійсненні даної операції або в ній зацікавлені. Одержати подібну інформацію дуже важко. З цього приводу необхідне комплексне поєднання слідчих дій з використанням можливостей оперативно-розшукових заходів щодо спостереження за контактами представників банку, їх способом життя тощо. Часто про зв'язок працівника банку із клієнтами знають співробітники відділу, у якому він працює, члени його родини або друзі. Крім цього, слідчий може звернутися за допомогою до служб банківської безпеки, співробітники яких займаються забезпеченням охорони банку від небажаного зовнішнього та внутрішнього впливу. Так чи інакше ця служба здійснює спостереження за працівниками банку, їх особистим життям, контактами, пересуванням. Таким чином, вони можуть володіти інформацією, що зацікавить слідство. Крім спостереження служба банківської безпеки має у своєму розпорядженні бази даних, які також можуть містити необхідні відомості. Володіючи такою інформацією, слідчий може обмежити коло підозрюваних, одержати додаткові докази вини банківського працівника.

Слідчий повинен враховувати специфіку добровільної участі працівників банку у вчиненні економічних злочинів, пов'язаних зі здійсненням банківських операцій. У цьому випадку недоцільно залучати осіб, підозрюваних у причетності до злочину, до проведення слідчих дій до моменту, коли всі необхідні докази його вини не будуть зібрані та проаналізовані. Найважливішу роль при проведенні розглянутої тактичної операції відіграє допит особи в якості підозрюваного (обвинувачуваного). При цьому необхідно забезпечити всебічну та ретельну підготовку до нього, у ході якої зібрати повну інформацію про причетність працівника банку до вчинення злочину.

Крім цього доцільно піддати перевірці інші операції, в оформленні або проведенні яких брав участь підозрюваний банківський працівник.

Дослідження слідчо-судової практики показало, що в переважній більшості випадків (близько 65 % вивчених справ) банківські працівники, що добровільно брали участь у здійсненні розкрадань та інших корисливих злочинів, робили це неодноразово протягом тривалого періоду. За даними окремих досліджень, близько 35% посадових осіб банку, обвинувачених у зловживаннях брали участь у здійсненні подібних дій протягом усього строку роботи в банку. Тому доцільно перевіряти роботу відділу за тривалий строк (в ідеалі – від дня прийняття підозрюваного на роботу). Для скорочення обсягу роботи можна обмежитися операціями певного виду або операціями, проведеними за участю підозрюваного. Визначивши обсяг дослідження, слідчий призначає відповідні судові експертизи.

У результаті виявлення причетності працівників банку до вчинення злочинів у сфері економічної діяльності, ймовірна можливість одержання правдивих показань про основних суб'єктів злочинів, про існування організованої злочинної групи, а також про злочинну діяльність окремих банківських працівників і представників банківського керівництва.

7. Взаємодія слідчого з державними контролюючими та наглядовими органами

При розслідуванні злочинної діяльності з використанням банків особливу роль відіграє взаємодія слідчого з: підрозділами Державної фінансової інспекції України (колишнє КРУ), контролюючими органами Державної податкової служби України, Державною службою фінансового моніторингу України, підрозділами банківського нагляду Національного банку України.

Взаємодія з органами Державної фінансової інспекції України здійснюється, як правило, під час призначення та проведення ревізій як у банку, так і на підприємствах за ініціативи правоохоронного органу. Проведене опитування працівників слідчих підрозділів, ВДСБЕЗ та УБОЗ найбільш ефективною визнають взаємодію з підрозділами Державної фінансової інспекції України. Ревізія органами Державної фінансової інспекції України проводиться за рішенням суду, винесеним на підставі подання прокурора або слідчого для забезпечення розслідування кримінальної справи. Для цього необхідно подати до суду письмове обґрунтування підстав проведення такої ревізії або перевірки та терміни її початку і закінчення, документи, що свідчать про виникнення підстав для проведення такої ревізії або перевірки, а також на вимогу суду - інші відомості.

Результати проведення ревізії складаються у вигляді акту або довідки перевірки. Матеріали ревізії складаються з:

- листа, в якому вказуються які нормативно-правові акти порушені, в чому суть порушень, розмір заподіяних збитків, винні особи;
- акта ревізії (першого примірника);
- документальне підтвердження протиправних дій, зловживань з боку осіб, що перевіряються, їх пояснення.

Рішення про вилучення оригіналів фінансово-господарських та бухгалтерських документів, зупинення видаткових операцій на рахунках в установах банків, інших фінансово-кредитних установах можуть прийматися лише судом. Результати, отримані при проведенні ревізій, слугують підґрунтям для проведення в подальшому ряду судово-економічних експертиз. При проведенні ревізій у банках якісна взаємодія з правоохоронним органом є ще більш необхідною на відміну від інших ситуацій тому, що в багатьох випадках ревізійне обстеження потребує відкриття банківської таємниці. Ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» не передбачає можливості розкриття органам Державної фінансової інспекції України інформації, що містить банківську таємницю. Тому, єдиним можливим варіантом є участь у проведенні ревізії працівників міліції, які можуть одержати зазначену інформацію в порядку п. 3 ч. 1 ст. 62 Закону.

Виявлення ознак таких злочинів, як легалізація коштів, добутих злочинним шляхом, за допомогою банківських операцій, ухилення від сплати

податків інших обов'язкових платежів (ст.ст. 209, 212 КК України) можуть бути виявленні в ході перевірки контролюючими органами *Державної податкової служби України* відносно дотримання установами банків чи інших суб'єктів господарювання вимог податкового і валютного законодавства, в ході проведення зустрічних перевірок. Можна виділити наступні основні форми взаємодії:

1) передача матеріалів перевірок податковою службою, в результаті яких виявленні ознаки злочину, який не входить до підслідності слідчих податкової міліції до органів прокуратури, внутрішніх справ та Служби безпеки України;

2) проведення підрозділами податкової міліції позапланових перевірок суб'єктів підприємництва за вимогами інших правоохоронних органів.

Особливо актуальною є взаємодія правоохоронних органів з Державною службою фінансового моніторингу України. Пріоритетною формою такої взаємодії в процесі виявлення та розслідування фактів відмивання «брудних» коштів постає надання відповідних узагальнених матеріалів (досьє) на адресу правоохоронних органів щодо фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму. Регламентується така співпраця через спільні накази Державної служби фінансового моніторингу України з Генеральною прокуратурою України, Службою безпеки України, Міністерством внутрішніх справ України, Державною податковою службою України. Практична реалізація взаємодії відбувається завдяки таким основним заходам:

1) надання правоохоронним органам допомоги в одержанні інформації від міжнародних організацій з питань протидії легалізації злочинних доходів; передача матеріалів первинного моніторингу (досьє);

2) надання доступу до єдиної бази даних у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;

3) залучення працівників Державної служби фінансового моніторингу України в якості спеціалістів під час проведення окремих слідчих дій, надання консультацій;

4) участь працівників правоохоронних органів в разі необхідності у проведенні контрольних заходів разом із співробітниками Державної служби фінансового моніторингу України.

Окрему увагу слід приділити взаємодії слідчого з підрозділами Національного банку України. Відповідно до чинного законодавства Національний банк України серед інших здійснює й функцію банківського нагляду (розділ 10 Закону України «Про Національний банк України»). Але, ревізій та перевірок фінансово-господарської діяльності банків Національний банк України не здійснює, фактично його наглядова діяльність полягає в одержанні від банків інформації про їх діяльність і пояснень щодо цієї інформації та проведених операцій (ст. 57 вказаного Закону). Водночас на службовців Національний банк України або уповноважених ним осіб, які здійснюють функції банківського нагляду або валютного контролю, не

поширюються обмеження стосовно одержання інформації, що містить банківську таємницю (ч. 6 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність»), але, вказані особи самі зобов'язані не розголошувати цю інформацію.

Отже, Національний банк України повинен надавати інформацію спецпідрозділам по боротьбі з організованою злочинністю, яка може бути пов'язана з подією злочину в сфері діяльності банків. Відповідно для встановлення ознак злочину необхідна дослідча перевірка цієї інформації. У той же час порядок передавання інформації, одержаної Національним банком України в ході банківського нагляду, до правоохоронних органів законодавчо не врегульовано. Основні форми співпраці підрозділів Національного банку України з правоохоронними органами, що задіяні у запобіганні економічній злочинності мають бути:

- 1) своєчасне інформування особами, що виконують функції банківського нагляду або валютного контролю, правоохоронні органи про виявлені правопорушення, які можуть містити ознаки злочину;

- 2) передача до правоохоронних органів відповідних документів щодо виявлених порушень, їх спільний аналіз;

- 3) залучення працівників правоохоронних органів до перевірок, що проводяться, для спільного узгодження вирішуваних завдань, забезпечення працівниками правоохоронних органів безпеки контролерів, порядку під час перевірочних дій тощо;

- 4) здійснення консультацій (письмових або усних) працівниками Національного банку України співробітників оперативних підрозділів щодо спеціальних знань у сфері банківської справи стосовно виявлених правопорушень.

Взаємодія з представниками кредитно-фінансового сектору. При розслідуванні економічних злочинів у сфері банківської діяльності правоохоронні органи мають тісно співпрацювати з банками. Їх взаємодія є одною з форм так званої зовнішньої взаємодії. Суть її полягає в отриманні відомостей, які мають значення для справи. Як правило, це взаємне консультування, отримання заяв про злочин від керівництва банку, надсилання запитів і отримання необхідної інформації щодо операцій клієнтів банку та іншої інформації. Вона може відбуватися як до порушення кримінальної справи, так і в процесі судового розгляду.

Форми взаємодії слідчого та інших членів слідчо-оперативної групи з банками в ході досудового розслідування мають певні особливості. Так, виїмка документів, які містять інформацію, що становить банківську таємницю, може бути здійснена тільки за вмотивованою постановою судді в порядку та за правилами, визначеними главою 6 КПК України. Загалом порядок зберігання банками документів, що містять банківську таємницю, та їх надання в тому числі на вимогу правоохоронних органів, крім КПК України та вказаних вище законів, регламентовано Правилами зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці (Постанова Правління НБУ 14 липня 2006 року № 267).

Суттєвими для забезпечення швидкого та повного одержання таких документів можуть бути такі форми взаємодії з внутрішньобанківською службою безпеки або контролю як:

- спільне визначення місць знаходження необхідних документів;
- погодження з керівництвом банку місця, часу та порядку проведення виїмки;
- технічна допомога працівників внутрішньобанківського підрозділу у проведенні виїмки (відпирання сховищ, забезпечення доступу до комп'ютерної техніки і та ін.).

Працівники внутрішньобанківських контролюючих підрозділів і служб безпеки, що брали участь у виявленні злочинів і дослідчій перевірці, в ході досудового розслідування, як правило, набувають статусу свідків і відповідним чином допитуються.

ВИСНОВКИ

Аналіз розглянутих способів у технології злочинного збагачення з використанням кредитно-фінансових операцій представляє собою скоєння комплексу основних (ст. 190, 191, 222 КК України) та підпорядкованих злочинів (ст.ст. 200, 205, 209-1, 364-369, 358 КК України). Як свідчить слідча практика, обвинувачення пред'являється особі за декількома статтями Кримінального кодексу. Так, розкрадання, що вчинені шляхом кредитно-фінансових операцій часто неможливі без фіктивного підприємництва (ст. 205 КК України), використання можливостей посадового становища працівників банку (ст.ст. 191, 364 – 369 КК України), підробки документів (ст.ст. 366, 358 КК України), злочинів у сфері використання ЕОМ, комп'ютерних систем та мереж (361 – 363 КК України) тощо.

Особливості порушення кримінальної справи щодо технологій злочинного збагачення у сфері банківської діяльності визначаються характером та змістом первинного матеріалу. До нього пред'являються певні вимоги, які викликані комплексним характером злочинної діяльності. У матеріалі дослідчої перевірки ознаки злочинної діяльності містяться, головним чином, у документах та поясненнях осіб, а саме в: а) актах ревізії, перевірки податкових органів, інспекційної перевірки НБУ та внутрішніх перевірок банку (аудиту); б) бухгалтерських і фінансових документах, що містять сліди підробок тощо; в) офіційних заявах від керівництва банку, заявах потерпілих осіб тощо.

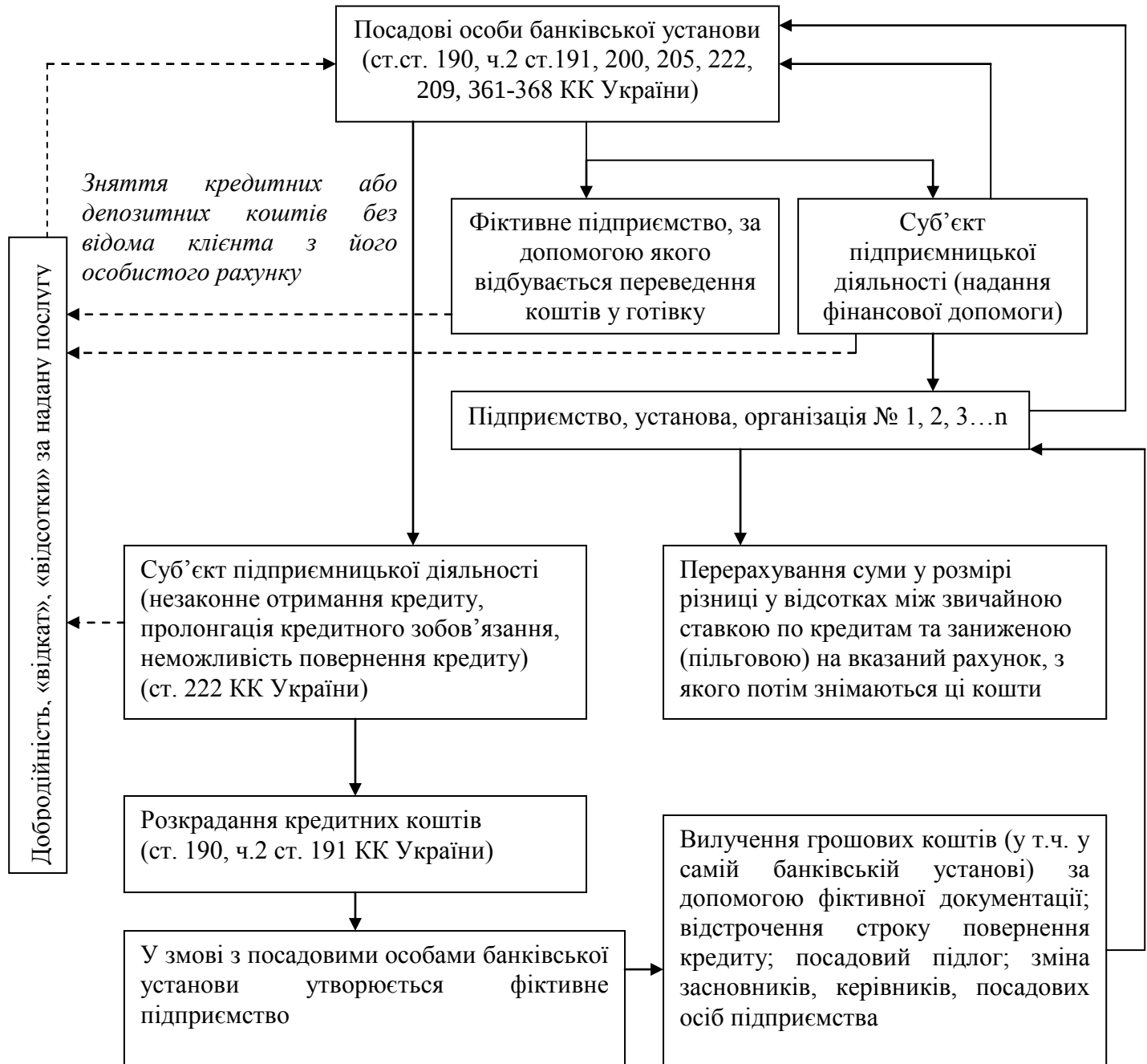
Типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування, розглянуті з урахуванням комплексного характеру злочинів. Їх структура та зміст визначаються, виходячи з особливостей механізму злочинів; характеру вихідної інформації про злочин; за яким злочином (основним чи підпорядкованим) порушується кримінальна справа та результатами обізнаності слідчого про епізоди злочинної діяльності.

Особливості проведення тактичних операцій на початковому етапі розслідування визначаються змістом завдань, що вирішуються, – а) встановлення обставин скоєння злочину, вилучення й фіксація його слідів, які можуть за тих чи інших обставин зникнути; б) встановлення, розшук і затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину; в) збирання доказів, достатніх для пред'явлення обвинувачення особі хоча б за одним епізодом злочинної діяльності. У дослідженні було розглянуто проведення таких тактичних операцій: «Документи», «Усунення протидії розслідуванню», «Встановлення причетності банківського працівника до вчинення злочину».

Список використаних джерел:

1. Волобуєв А.Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва: навчальний посібник / А.Ф. Волобуєв; [за ред. проф. О.М. Бандурки]. – Х.: Рубікон, 2000. – 272 с.
2. Журавель В.А. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: науково-практичний посібник / В.А. Журавель – Х.: ТОВ «Одіссей», 2005. – 312 с.
3. Корнієнко В. В. Технологія злочинного збагачення шляхом незаконного отримання та розкрадання кредитних ресурсів банку / В.В. Корнієнко // Дізнання та досудове слідство в ОВС: сучасні шляхи удосконалення: Матеріали науково-практичної конференції 22 жовтня 2010 р. – Х.: Вид-во Харківського нац. ун-ту внутр. справ, 2010 р. – с. 93-96.
4. Лысенко В.В. Фиктивные фирмы (криминалистический анализ) / В.В. Лысенко. – К.: Парламентское изд-во, 2002. – 112 с.
5. Попович В. М. Правові основи банківської справи та її захист від злочинних посягань. (Питання банківської та підприємницької економічної безпеки) / В.М. Попович. – К.: «Дія-плюс», 1995. – 325 с.
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст.30. (із змін. та доп.).
7. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 28.09.2002 р. № 249-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 1. – Ст. 2.
8. Про затвердження положення про порядок проведення виїзних перевірок щодо дотримання банками та фінансовими установами вимог валютного законодавства України: Постанова Правління Національного банку України від 20.09.2002 р. № 352 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1029.754.7>.
9. Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці: Постанова Правління Національного банку України № 267 від 14.07.2006 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>
10. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.93р.// Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст.358. (із змін. та доп.).
11. Протидія економічній злочинності / П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк, І.М. Зарецька, Е. Картер, Р. Ворнер. – Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 568 с.
12. Пчеліна О.В. Тактичні завдання розслідування економічних злочинів / О.В. Пчеліна // Право і Безпека. – 2010. – № 5 (37). – С. 205-208.

Додаток Типова схеми технології злочинного збагачення шляхом незаконного отримання та розкрадання кредитних ресурсів банку

Додаток Типова схема технології злочинного збагачення шляхом створення «конвертаційних» центрів та легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом

